

SOVE 7 januari 2017

'De geboorte van de Messias' – gelezen: Matteüs 2,1-23

Toespraak Franck Ploum

1.

De komst van een miljoen vluchtelingen naar Europa toont aan dat de Europese Unie inmiddels vele lidstaten heeft en in de afgelopen decennia flinke uitbreidingen heeft gekend, maar dat die lidstaten onderling absoluut geen waardengemeenschap meer vormen. Je bent Europeaan wanneer je een Europees paspoort hebt en je behoort als land bij Europa wanneer je aan vooral economische, financiële, politieke voorwaarden voldoet.

Het moge duidelijk zijn dat het een spannende tijd wordt. Ook in ons eigen land, met verkiezingen voor de deur. Een botsing tussen waarden gestuurd en economie gestuurd denken, tussen solidariteit en nationaal belang, tussen natiestaat en de Europese beweging is gaande en zal hevig losbarsten het komende jaar. Wonderlijk genoeg, of misschien wel verklaarbaar – dat is aan de historici onder ons – voltrekt zich dit proces, deze botsing, langs een soort grens die je kunt trekken tussen Noordwest Europa en Midden-Oost Europa. De landen die zelf decennialang te lijden hebben gehad van onderdrukking, inperkingen van denken en doen, van afsluiting middels een Muur gaan nu voorop in de gedachte van Fort Europa. Al hun jong bevochten vrijheden en mogelijkheden, houden kennelijk op aan hun eigen grenzen.

Spannende tijden, waarin we ons gelukkig kunnen vasthouden aan het feit dat nog altijd een zeer ruime meerderheid van de Nederlanders voor opvang van vluchtelingen is en voor de komst van opvangcentra binnen hun eigen gemeente. Veel mensen willen vasthouden aan de humanistisch-religieuze waarden, van onder andere solidariteit, die onze cultuur heeft gevormd en onze identiteit bepaald.

2.

Onmiskenbaar is er in het tweede hoofdstuk van de evangelist Matteüs ook sprake van een botsing. Het accent ligt bij Matteüs vooral op de politieke verhoudingen en de politieke implicaties van Jezus verkondiging. Het is een verhaal over koningschap en macht. En over geloof en ongeloof binnen en buiten Israël. Wie moet er gehuldigd worden? En wie zijn er bereid te huldigen? Centrale vraag is hier: waardoor laat jij je sturen en bepalen? Daar wie en door wat laat je je inspireren om je leven inhoud en richting te geven. Koning Herodes - plaatsbekleder namens de Romeinse bezetter, en Jezus - pasgeboren koning van het door de Romeinen onderdrukte Joodse volk, staan in het kerstevangelie van Matteüs lijnrecht tegenover elkaar.

Het koningschap zoals we dat uit de geschiedenis kennen is er een van verdeel en heers, van oorlog en macht. Op veel plaatsen is het zelfs een koningschap van onderdrukking en bruto geweld. Tot op vandaag. Herodes is het prototype van dit type koningschap. Hij liet zelfs zijn eigen zoons vermoorden omdat ze iets te veel ambitie hadden om hem op te volgen waardoor Herodes zich bedreigd voelde. Een vader die zijn eigen zoons vermoord, een ouder die zijn kinderen vermoord, dat historisch feit is de aanleiding voor Matteüs om zich de literaire vrijheid te veroorloven een kindermoord te introduceren. Herodes wordt in het verhaal weliswaar niet bedreigd door zijn zoons, maar wel door een mogelijke nieuwe koning die geboren zou zijn en zijn koningschap in gevaar brengt.

Een stem wordt in Rama gehoord (Jer. 31,15 / Mt 2,18), gehoord wordt een stem in Syrië en Irak, veel wenen in Palestina en Israël, veel klagen op alle plaatsen waar mensen de toekomst wordt ontnomen. Al die Rachels die wereldwijd wenen om hun kinderen die niet meer zijn. Met bruto geweld vermoorde toekomst om mensen onder de duim te houden en te onderdrukken.

Er moet een einde komen aan dit type koningschap, aan deze willekeur van macht en machtsmisbruik. Er moet een einde komen aan het slachtofferen van mensen omwille van de heersende macht. Hoe dat moet gebeuren, laat Matteüs horen in zijn visie op alle gebeurtenissen en verhalen rond Jezus, zijn leven en zijn kruisdood. En die visie opent hij met een scene waarin Jezus en Herodus tegenover elkaar worden geplaatst als complete tegenpolen, als beeld van oude tijd en van nieuw begin, nieuwe toekomst. In het evangelie van Matteüs ligt het accent op de politieke verhoudingen en de politieke implicaties van Jezus' verkondiging. Het is een verhaal over de ware betekenis van koningschap en van macht-gestuurde toekomst tegenover waarden-gestuurde toekomst.

Om zijn boodschap duidelijk te maken schroomt Matteüs niet om oude verhalen en historische feiten opnieuw te gebruiken en te interpreteren in het licht van Jezus' verkondiging. Niet alleen het verhaal over Herodes en zijn zoons. Ook het verhaal over de drie Magiërs heeft reeds oude – deels historische – wortels. Volgens de traditie zouden Perzische wijzen door de bestudering van de sterren de geboorte van Cyrus voorspeld hebben. Cyrus werd later een groot koning die het Perzische wereldrijk vestigde. In het tweede boek Jesaja, wordt deze koning Cyrus getooid met de titel, gezalfde Gods. Dit deed Jesaja, omdat deze koning Cyrus in 538 voor onze gangbare jaartelling Babylon veroverde, waar op dat moment het joodse volk in slavernij leefde. Vervolgens gaf Koning Cyrus het Joodse volk haar moederland terug. Zo werd deze koning een instrument van Gods-wege voor een nieuw begin en het herstel van Israël.

Matteüs poneert Jezus als een koning die redding komt brengen aan het Joodse volk. En dat doet hij niet door hem neer te zetten als krijgsheer, als een mens van man en macht. In de lijn van Jezus' verkondiging doet hij dat door Jezus aan het begin van zijn evangelie te presenteren als een mens die zich door waarden laat sturen: solidariteit, opkomen voor de zwaksten, algemeen belang voor eigen belang. Jezus brengt het volk terug bij het oude verhaal waaruit het is ontstaan, gegroeid en opgebouwd: de Tora, het waardenverhaal bij uitstek.

Dus zijn er magiërs die zijn geboorte aankondigden na de bestudering van de sterren. En dus moet Jezus wel uit het koningshuis van David stammen. En ja, zelfs de roep uit Egypte moet klinken, om het verhaal compleet te maken. Zoals Mozes eens geroepen werd uit Egypte om te komen redden en te bevrijden uit de slavernij, zo laat Matteüs, Jozef en Maria met hun kind Jezus terugroepen uit Egypte opdat hij op latere leeftijd redding kan brengen aan het door de onderdrukte en geknechte volk.

3.

Wie een volk wil vernederen, vernietigt haar toekomst. Dat is een oud en afschuwelijk gegeven en verworpen tot oorlogsmethode, waarbij kindermoord, verkrachting en zelfs uitroeiing van hele volken of stammen niet worden geschuwd. Menig legeraanvoerder en dictator maakt er gebruik van tot op vandaag. Maar ook wie de gevestigde macht en orde bedreigt, kan rekenen op weinig compassie: oppositie wordt uit de weggeruimd, in het gunstigste geval monddood gemaakt, maar al te vaak ook gevangen gezet, gemarteld, vermoord. Toen en nu op veel plaatsen, niet zo ver van ons vandaan, nog steeds.

Zo is het geboorteverhaal van Matteüs dus een politiek verhaal. Over macht en machtsbehoud, over bezettende machten en onderdrukte volken. Daarmee geeft de evangelist het raamwerk waarbinnen en van waaruit Jezus drie jaar lang gepredikt heeft en onophoudelijk verkondigde dat er iets nieuws zou gaan beginnen, dat de oude machtsverhoudingen plaats zouden gaan maken voor nieuwe en dat deze wereld een ander aangezicht zou hebben wanneer niet alleen de onderdrukkers tot inzicht zouden komen, maar ook het Joodse volk zelf zich zou bekeren tot de Tora van Mozes en de profeten.

Niet voor niets staat er dat niet alleen Herodus in paniek is over de geboorte van een koningszoon, maar 'heel heilig Jeruzalem met hem'. Dat is niet alleen omdat magische praktijken in een slecht daglicht stonden in de joodse traditie. Veelmeer omdat Jeruzalem staat voor het religieuze machtscentrum, voor een groot deel bestaande uit rijke en machtige families, waarvan velen ook warme contacten onderhielden met de Romeinse bezetter.

Wij zijn gekomen om 'ons neer te werpen voor hem', laten de magiërs aan Herodus weten. Deze uitspraak heeft in de Schrift zowel politieke als religieuze consequenties. Het geeft immers aan voor wie men wel en voor wie men niet door de knieën gaat. Wie is werkelijk te erkennen als goddelijk: de romeinse keizers en hun trawanten, die Jeruzalem verwoestten of de man die in Gods naam opkwam voor het recht van de zwaksten en niet alleen het visioen van een nieuwe wereld met andere verhoudingen verkondigde maar ook daadwerkelijk leefde?

4.

Hoe actueel wordt dit oude verhaal ineens: een gezin uit het Midden-Oosten, op de vlucht voor een koning-dictator en op zoek naar veilig onderdak in een ander land. Een land waarvan men hoopt dat het door andere waarden gestuurd wordt dan man en macht en bruto geweld.

Leggen we ons neer bij de schijnbaar onontkoombare feiten, of zoeken we tochtgenoten die met ons weigeren dit als enig mogelijke route te zien? Er is een andere route mogelijk. De Schrift haalt ons weg bij de machtscentra en leidt ons naar de periferie, daar waar mensen hun gewone leven leiden en niet in veel gevallen eerder proberen te overleven, dan aan leven-ten-volle toe komen. Plekken die niet in de spotlight staan en in het nieuws komen. Van Bethlehem, naar Egypte, naar Nazareth en dan uiteindelijk pas richting Jeruzalem.

Eerst moet er met elkaar geoefend worden in saamhorigheid en humaniteit, gewoon op de plek waar we leven. Eerst moet ieder van ons zijn of haar eigen Egypte doortrekken, onze eigen onvrijheid en belemmeringen overwinnen, om vervolgens solidair met elkaar en de zwaksten vooral op weg te gaan. Om van stad tot stad en streek tot streek, bevrijdende woorden te spreken, mensen op te tillen, op weg te zetten. Tochtgenoten te worden van en met elkaar op weg naar die nieuwe wereld, waar dat koningschap van dienstbaarheid, recht en vrede de scepter zwaait. Dan zijn we sterk genoeg om alle 'Jeruzalems' van deze wereld omver te werpen en de machtsbolwerken te slechten.

Waar laten wij ons door leiden? Op plekken als deze blijven we herhalen en zeggen en lezen en zingen dat het niet zal zijn door de kracht en de macht, niet door de ego's van onszelf of van een ander, maar dat het streven is om ons te laten leiden door wat en wie kracht geeft aan wat zwak is, licht brengt waar duister heerst, stem geeft aan wie stemloos zijn, tochtgenoot is van de vreemdeling en het hart laat zegevieren boven allerlei economische, politieke en macht-gerelateerde afwegingen.

Zeg amen - zo moge het zijn.